

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 374.1:159.92

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14977813>

Сутність професійної самореалізації юриста

Беляєва Анна Миколаївна

аспірантка Української державної льотної академії, вул. Степана Чобану, 1
м. Кропивницький, 25005, Україна, e-mail: belyaevaana@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0837-4755>

Прийнято: 17.02.2025 | Опубліковано: 28.02.2025

Анотація. У статті визначено сутність поняття «професійна самореалізація» з проєкцією на фахову діяльність юриста. Для досягнення мети та в процесі реалізації завдань дослідження використано наступні методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, класифікація) – для аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури з метою вивчити сутність понять самореалізація, професійна самореалізація.

У статті розглядалося поняття самореалізації та професійної самореалізації особистості. Проаналізовано наукові підходи до визначення цих понять. Обґрунтовано, що професійне самовизначення бере початок з того моменту, коли людина починає замислюватися над своєю майбутньою професією, беручи за основу свої інтереси, здібності, уподобання та престижність спеціальності.

Зроблено висновки, що професійна самореалізація відіграє одну із головних ролей під час професійного становлення особистості, адже саме за допомогою професійної самореалізації людина може відчувати, чи реалізувалася вона в житті як професіонал; професійна діяльність буде тоді ефективною, коли людина буде застосовувати свою творчість та креативність; професійна самореалізація відбудеться у тому випадку, коли у людини будуть повністю

сформовані ціннісні орієнтації; професійна самореалізація допомагає задати соціально-психологічний простір існування особистості в професії.

Доведено, що самореалізація за фахом є невід'ємною частиною особистості, розкриття та здійснення її потенціалів, реалізації себе у професійній діяльності, яка постає як етап у нескінченному процесі самовдосконалення, що створює нові прагнення і потреби особистості на вищому рівні.

Професійна самореалізація юриста є складним, організованим та багатостадійним процесом поступового перетворення професійного потенційного на реальне, що відбувається протягом усього життя. Дане інтегроване професійно-особистісне утворення, яке складається з різних видів досвіду, спеціальних теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, що забезпечує готовність професіонала у галузі юридичних наук, законодавства і практики його застосування до ефективного виконання професійної діяльності.

Ключові слова: *самореалізація, професійна самореалізація, складники професійної самореалізації, професійна діяльність юриста, професійні компетенції юриста.*

The essence of a lawyer's Professional selfrealization

Anna Bieliaeva

postgraduate student of the Ukrainian State Aviation Academy, Stepana Chobany St., 1, Kropyvnytskyi, 25005, Ukraine, e-mail: belyaevaaa@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0837-4755>

Annotation. *The article defines the essence of the concept of "professional self-realization" with a focus on the professional activity of a lawyer. To achieve the research objective and in the process of implementing the research tasks, the following research methods were used: theoretical (analysis, synthesis, comparison,*

classification) – to analyze philosophical, psychological, and pedagogical literature in order to study the essence of the concepts of self-realization and professional self-realization.

The article examines the concepts of self-realization and professional self-realization of an individual. Scientific approaches to defining these concepts are analyzed. It is substantiated that professional self-determination begins when a person starts thinking about their future profession, considering their interests, abilities, preferences, and the prestige of the specialty.

The study concludes that professional self-realization plays one of the key roles in the professional development of an individual. Through professional self-realization, a person can assess whether they have fulfilled themselves as a professional. Professional activity will be effective when an individual applies their creativity and innovation. Professional self-realization occurs when a person has fully developed value orientations. Moreover, professional self-realization helps establish the socio-psychological space for an individual's existence within the profession.

It is proven that self-realization in a profession is an integral part of an individual's personality, involving the discovery and realization of their potential and their fulfillment in professional activities. This process represents a stage in the continuous journey of self-improvement, creating new aspirations and needs at a higher level.

The professional self-realization of a lawyer is a complex, structured, and multi-stage process of gradually transforming professional potential into reality throughout life. This integrated professional-personal formation consists of various types of experience, specialized theoretical knowledge, practical skills, and personal qualities. It ensures that a professional in the field of legal sciences, legislation, and law enforcement is prepared to effectively perform their professional duties.

Keywords: *self-realization, professional self-realization, components of professional self-realization, legal professional activity, professional competencies of a lawyer.*

Постановка проблеми. В умовах зростання конкуренції на ринку праці, підвищення вимог роботодавців до претендентів на вакантні посади питання підготовки кваліфікованих фахівців різного профілю набуває особливого значення. У зв'язку з цим висувуються оновлені вимоги до особистості як професіонала в обраній галузі, а саме: постійне підвищення професійної компетентності, набуття нових знань за обраним фахом та в галузі цифрових технологій, вміння застосовувати їх у практичній діяльності, системно збагачувати та поглиблювати їх, постійно перебувати у пошуку можливостей здобуття нових умінь, навичок на основі набутих знань. Цим і пояснюється підвищений інтерес науковців до проблем сутності професійного самовдосконалення та професійної самореалізації особистості.

Потреба професійної самореалізації фахівця на особистісному рівні зумовлена потребою ставати компетентнішим, просуватися професійним шляхом та виконувати більш складну і відповідальну роботу внаслідок розвитку та вдосконалення власного професіоналізму. Перспективи розвитку цифровізації суспільства, динамічний прогрес в усіх сферах його діяльності, багатоманітність соціальної реальності на рівні міжособистісних відносин, організацій та інститутів, малих і великих соціальних груп, на місцевому, соцієтальному та глобальному рівнях, усвідомлення необхідності коригування власних поглядів на життя стимулюють особистість до активного реагування у зв'язку з високою потребою мати нові можливості у своєму житті та професії. Названі чинники загострюють актуальність проблеми професійної самореалізації сучасних юристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До визначення сутності самореалізації у філософії та соціології звертались М. Г. Ватковська, Ж. Відаль, В. І. Муляр, В. Табачковський, Г. Шалашенко. Самореалізацію як психологічний феномен вивчали Г. О. Балл, І. Д. Бех, А. Маслоу. Професійну самореалізацію як мотив трудової діяльності визначали С. Рубінштейн, Д. Макгрегор та

Ф. Герцберг. Характеристика професійної самореалізації була предметом вивчення В. Гупаловської [3]., С. Ісаєвої, О. І. Задорожної, С. Д. Максименко, В. М'яленко [15]., В. І. Осьодло та інших вчених.

Зміст професійної самореалізації фахівців різних профілів вивчали: І. І. Горнар [10]., В. Г. Кот, Н. М. Мась, Н. Є. Пенькова [13]., Н. В. Перегончук, Л. В. Помиткіна.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на певний обсяг досліджень, що проводяться в галузі професійної самореалізації особистості, існує декілька невіршених аспектів, які варто розглянути детальніше, зокрема: дослідження сутності та етапів професійної самореалізації, які сприятимуть поглибленню уявлень про фахову самореалізацію особистості та особливості її організації, чинники підвищення ефективності цього процесу, специфіка професійної самореалізації фахівців різних профілів, зокрема й юристів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі аналізу результатів досліджень вчених у зазначеній проблематиці визначити феномен професійної самореалізації, уточнити його сутність з проєкцією на фахівців у галузі юридичних наук, законодавства і практики його застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сутності професійної самореалізації особистості доцільно почати з розкриття поняття сутності самореалізації.

Одним із перших термін «самореалізація» використовував у своїх роботах А. Адлер, який вважав, що «головним джерелом мотивації людини є її прагнення до переваги, яке є вродженою потребою кожної людини» [1, с. 6].

Вродженою потребою в самореалізації людини вважають Н.Є. Пенькова, О.В. Загребельний, Л.В. Філоненко. Причини ж певної поведінки, на їхню думку, варто шукати у взаємодії із середовищем, що оточує конкретну людину [2, с. 408].

Із діяльнісною взаємодією з оточенням пов'язує самореалізацію В. А. Гупаловська, яка розглядає самореалізацію через матеріальне втілення потенціалу особистості у різноманітній соціальній діяльності [3, с. 2].

Сутність самореалізації через активність людини у важливих для неї сферах життєдіяльності та взаємовідносин – спілкуванні, навчанні, творчості, професії, сім'ї, вихованні дітей, дружбі, любові, громадському житті, політичній кар'єрі – трактує Т. В. Алексеєнко [4, с. 404].

У контексті нашого дослідження актуальними виявляються ідеї В. А. Гупаловської та Т. В. Алексеєнко, які успішну самореалізацію особистості у приватній та професійній сферах вважають запорукою внутрішнього комфорту, задоволення самим собою, активізації позитивних думок тощо. Самореалізація, на думку цих дослідниць, є активним процесом розкриття та реалізації особистістю її потенційних можливостей, здібностей і талантів у суспільному, громадському та особистому житті з метою знайти своє призначення та задоволення в житті. Цей процес не має чітких рамок або обмежень, а відтак – можливість людини вдосконалюватися не має меж.

Деякими вченими сутність самореалізації особистості розкривається через визначення її видів. Так, Є. Пластнова вирізняє такі різновиди самореалізації: творча (залежить від пропрацювання креативності та своїх талантів у будь-якій сфері), професійна (успіх на роботі спонукає до дій з метою підвищення у робочій ієрархії), соціальна (побудова взаємовідносин з людьми, які оточують) та самореалізація особистості (аналіз своєї поведінки, характеру, принципів та пріоритетів) [5].

Самореалізація особистості є важливим показником її життєдіяльності, необхідним атрибутом якої є саморозвиток людини як прояв активності у будь-якій діяльності, а особливо у професійній. Людина робить вибір діяльності, керуючись наявними у неї професійними інтересами, здібностями та компетентностями, бажаючи їх реалізувати.

Професійну самореалізацію особистості різні автори трактують як характеристику всього її життєвого шляху в контексті професійної сфери від етапу початкового професійного становлення до виходу з трудової діяльності.

Самореалізацію за обраним фахом Н. Є. Твердохлебова характеризувала через уявлення особистості про себе як мотивуючу функцію у процесі фахової реалізації та її перспектив [6, с. 207].

В. В. Зарицька самореалізацію у професійній сфері розглядає як процес «застосування особистістю набутих компетенцій, удосконалення і розвиток їх протягом життя, результатом якого є отримання не тільки користі для себе та інших, а і внутрішнього задоволення» [7, с. 15].

Невід'ємним атрибутом розкриття і втілення професійного потенціалу, на думку О. І. Артемової, є розвиток особистості у поєднанні зі здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду під час отримання кваліфікації за фахом, який бере свій початок від первинного професійного становлення до вдосконалення професійного зростання при виконанні фахових обов'язків та ролей [8].

Заслуговує на увагу думка науковиці О. М. Отич, яка «детермінантами фахової діяльності окреслює: існування в особистості проєкту професійного розвитку; потребу у професійному вдосконаленні; домінування мети на досягнення цілей над задоволеністю власними професійними здобутками; формування власного простору» [9, с. 222].

Таким чином, професійна самореалізація – це сукупність прояву індивідуальних особливостей людини, професійно-особистісних якостей і властивостей фахівця, через які він створює свою сутність в практичній та професійній діяльності, набуваючи відповідних компетенцій за інтересом. У зв'язку з цим, можна вважати, що професійна самореалізація – це розвиток особистості як професіонала в напрямку діяльності за обраним фахом, яка починається із професійного самовизначення і професійного становлення.

Основою успішної самореалізації саме у професійній діяльності виступає наявність мети, усвідомлення завдань, що її конкретизують, і наполегливості задля створення своєї суб'єктивної позиції щодо бачення власної професійної моделі, набуття компетенцій під час отримання фахової кваліфікації, враховуючи індивідуальні особливості суб'єкта.

В особливих умовах сьогодення відбувається трансформація значимих для людини цінностей, мотивів, професійних позицій та переконань – як можливий шлях конструктивної активізації професійної реалізації особистості, і такий шлях має свої етапи.

Реалізація особистості у професійній сфері є поступовим процесом, який бере свій початок від професійного самовизначення, враховуючи індивідуальні особливості людини, дані їй від народження та виховані у ході її зростання. Важливо звернути увагу на те, що здібності людини як основа професійних якостей, як зазначає І. І. Горнар, має соціальну зумовленість вияву [10, с. 162]. На ґрунті цих якостей особистості відбувається професійне становлення, що супроводжується застосуванням набутого життєвого та професійного досвіду, набуттям та вдосконаленням загальних і професійних компетентностей, результатом чого виступає фахове зростання, розвиток особистості в обраній сфері професійної діяльності.

Вказане вище узагальнення знаходить своє підтвердження у висновках Т. М. Цакун та І. І. Горнар, які вважають, що професійна самореалізація відбувається поетапно, через професійне самовизначення (вибір виду майбутньої професійної діяльності), професійне становлення (уточнення, коригування фахової самореалізації), зростання і розвиток компетенції (досвід, що сприяє адаптації фахівця до професії) [11, с. 4].

Періоди професійної самореалізації О. І. Артемова визначає наступним чином: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, фахове зростання і розвиток мислення [8]. Отже, професійна

самореалізація зумовлена характером розвитку професійного мислення людини та відбувається в руслі фахового зростання.

Для фахівців, які успішно долають етапи професійної самореалізації, на думку науковців, властиві здатність жити повним життям, позитивне самосприйняття, повага, задоволення результатом досягнень. Подібне сприйняття відповідає високому рівню особистісної зрілості та автентичності.

Порівнюючи наукові позиції, про які йшлося вище, варто підкреслити, що виокремлюючи розвиток мислення як етап професійної самореалізації, О.І. Артемова правильно зауважила, що без постійного розвитку мислення, яке сприяє особистості досягти очікуваного результату завдяки своїм зусиллям, в т. ч. і в обраній професійній сфері, не будуть реалізованими ні професійне самовизначення, ні професійне становлення, а тим паче фахове зростання.

Сутність професійної самореалізації через фактори, які їй сприяють, характеризують Н. Є. Мілорадова та В. В. Шевченко. Першим фактором вони визначають сформовану професійну компетентність, яка поєднує теоретичну та практичну готовності фахівця до виконання роботи за фахом, що є проявом самостійної, ініціативної та відповідальної особистості [12, с. 236]. Професійну самореалізацію як здатність особистості адаптуватися до умов професійної діяльності Н. Є. Пенькова та В. В. Шевченко асоціюють із другим фактором [13, с. 115]. Професійну мотивацію як спонукання особистістю себе до дії задля досягнення мети та окреслених завдань В. В. Шевченко вважає третім фактором, що має вплив на професійну самореалізацію [14].

За результатами дослідження феномена професійної самореалізації, В. В. М'яленко було виокремлено критерії сформованості готовності до неї (організаційний, діяльнісно-творчий, суб'єктно-особистісний, результативно-професійний); рівні та сфери прояву (суспільства і культури, країни та конкретні сфери діяльності); визначено аспекти дослідження (продуктивний, особистісний, процесуальний, діяльнісний); структурні компоненти професійної самореалізації суб'єкта (цільовий, ресурсний, феноменологічний) тощо [15, с. 15].

Отже, важливо зазначити, що професійна самореалізація особистості характеризується наявністю вмотивованого життям поштовху внутрішніх спонукань для досягнення успіху в обраній професії, набуття нових знань та умінь, яка має певні етапи, види, критерії, компоненти та чинники впливу на неї.

Досліджуючи професійну самореалізацію загалом, звертаємося до сутності професійної реалізації юриста зокрема. Професійна діяльність юриста, як відомо, складна й надзвичайно відповідальна, однак важлива для регулювання соціально-правових відносин між людиною і державою. Юрист допомагає вирішувати широке коло проблем особистості за рахунок знання законів, які регулюють права людини, взаємовідносини особистості та суспільства, а також вміння враховувати норми законодавства на практиці.

На професійну самореалізацію юриста впливають фактори, про які йшлося вище. Так, самореалізація правника в суспільстві відбувається за врахування індивідуальних особливостей людини, що сприяє набуттю професійних компетенцій у галузі права задля можливості виконання роботи за фахом. Беручи до уваги інтенсивність змін суспільних процесів, зміни законодавства у зв'язку з цим, юристу необхідно реалізувати свої здібності таким чином, щоб мати здатність адаптуватися до умов професійної діяльності, яка постійно і стрімко змінюється. Не випадково у фаховій підготовці спеціалістів-правників програма навчання побудована таким чином, що навчальна програма ґрунтується на широкому спектрі галузей знань, зокрема, із філософії, загальної психології, вікової психології, психіатрії, педагогіки, історії, теорії держави і права як України, так зарубіжних країн та з інших наук. Це процес напрацювання компетенцій, який повинен вдосконалюватися здобувачем фаху протягом усього його життя.

Аналіз досвіду спілкування з фахівцями правничого профілю зі стажем практичної діяльності засвідчив, що юрист удосконалюється протягом життя та прагне до успішного результату. В цьому важливе значення має мотивація до зростання у діяльності за фахом. Велике навантаження компенсується

задоволенням від вирішення складних життєвих ситуацій, позитивного рішення за результатами розгляду судової справи, ефективного захисту прав, свобод людини і громадянина тощо. Здобуті знання законодавства, уміння їх аналізувати, обізнаність у порядку використання законодавчих документів на практиці та алгоритмі вчинення процесуальних дій, володіння технікою складання документів допомагають вирішенню завдань професійної діяльності правника.

Спостереження за пізнавальною діяльністю студентів, майбутніх правників, та їх опитування під час проходження ними навчальної практики, підтвердили важливість сформованості у майбутніх фахівців потреби у професійній самореалізації. Студенти, які мали вищі рівні сформованості цієї потреби, мали мотивацію до подальшого професійного зростання, виявляли більше цілеспрямованості й наполегливості у набутті відповідних професійних компетенцій, краще адаптуватися до умов професійної діяльності юриста.

Висновки. Професійна самореалізація особистості – це динамічний процес активного, умотивованого самовираження професійно-особистісних якостей і властивостей фахівця у багатовимірній практичній професійній діяльності. Фахова самореалізація людини містить умотивований життям поштовх задля реалізації своїх внутрішніх спонукань для досягнення успіху в обраній професійній сфері, набуття необхідних компетенцій, розвитку і вдосконалення фахових знань, котрі вимагає суспільство від професіонала. Професійна самореалізація корелює з розвитком особистості, який поєднаний зі здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду в період становлення та фахового зростання в ході виконання професійних завдань і обов'язків, що сприяє виявленню людиною свого особистісного професійного потенціалу. Характерним атрибутом професійної самореалізації є потреба ставати більш компетентним, просуватися професійним шляхом, виконуючи складну і відповідальну роботу внаслідок розвитку та вдосконалення власного професіоналізму.

Професійна самореалізація юриста є складним, організованим та багатоетапним процесом поступового перетворення професійного потенційного на реальне, що відбувається протягом усього життя. Дане інтегроване професійно-особистісне утворення, яке складається з різних видів досвіду, спеціальних теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, що забезпечує готовність професіонала у галузі юридичних наук, законодавства і практики його застосування до ефективного виконання професійної діяльності. Професійна самореалізація юристів виявляється в готовності ефективно здійснювати діяльність у сфері юридично-правового регулювання суспільних відносин, самостійно здобувати нові знання та націлено вдосконалювати професійно важливі вміння і якості.

Подальші дослідження проблеми передбачають вивчення, розробку й обґрунтування змісту і компонентів професійної самореалізації юриста.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Нариси з індивідуальної психології. Харків: Когито-Центр, 2002. 220 с.
2. Пенькова Н. Є., Загребельний О. В., Філоненко Л. В. Професійна самореалізація особистості. *Наукові перспективи*. 2023. № 3 (33). С. 410–413.
3. Гупаловська В. А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. / Національний університет ім. І. Франка. Львів, 2005. 192 с.
4. Алексєнко Т. В. Соціальна педагогіка: словник-довідник. Вінниця: Планер, 2009. 542 с.
5. Пластнова Є. Самореалізація – сенс людського буття. *Українська молодь* : веб-сайт. URL: https://www.ukrmol.kiev.ua/2022/06/blog-post_25.html (дата звернення 30.01.2025).
6. Твердохлєбова Н. Є. Професійна самореалізація особистості та її дослідження в сучасній науці. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної*

освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2018. С.207–210.

7. Зарицька В. В. Психологія самореалізації особистості: монографія. Київ: Олді-плюс, 2019. 242 с.

8. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація*. 2010. № 1. URL: <http://social-science.com.ua/article/186> (дата звернення 30.01.2025).

9. Отич О. М. Особистісні детермінанти професійної самореалізації науково-педагогічних працівників університетів України. *Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2021. С.220–230.

10. Горнар І. І. Професійна самореалізація особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*. 2022. № 83. С.159–163.

11. Цакун Т. М. Професійна самореалізація у сучасних умовах. *Студентський альманах*. Київ: Вид-во Університету менеджменту освіти, 2013. №3. С.1–16.

12. Мілорадова Н. Е., Шевченко В. В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Періодичний науковий фаховий журнал «Габітус»*. 2020. Випуск 16. С. 233–237.

13. Пенькова Н. Є., Шевченко В. В. Проблеми соціально-психологічної адаптації курсантів Національної гвардії України до навчання. *Збірник наукових праць: психологія*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2019. Випуск 24. С. 112–120.

14. Шевченко В. В. Особливості мотиваційного компонента професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України на етапі фахової підготовки. *Теоретичні і прикладні проблеми психології і соціальної роботи*. 2021. № 3 (56) URL: http://tppjournal.com.ua/n56y2k21_tom_3_a20.html (дата звернення 30.01.2025).

15. М'яленко В. В. Психологія професійної самореалізації молоді :
монографія. Київ : Міленіум, 2016. 104 с.